

Министерство образования Республики Тыва
Муниципальное бюджетное общеобразовательное учреждение
Эрбекская средняя общеобразовательная школа им. Оюна Кавааевича Оолака
муниципального района «Кызылский кожуун» Республики Тыва

Рассмотрена
на заседании ШМО учителей
начальных классов
протокол № 1 от «16» 08. 2023г
руководитель ШМО
Салчак И.В.
«16» август 2023 г.

Согласована
заместителем директора по УВР
в начальной школе
Сундуй Г.Т.
«15» 08 2023г.

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА
по родному (тувинскому) языку
3 «а» класса
на 2023-2024 учебный год
Авторы: Ш.Ч.Сат, Н.Ч.Дамба, Н.М.Ондар

Учитель начальных классов
Лопсан Чойгана Андреевна

с. Эрбек

Тайылбыр бижик.

3-кү класстың «Тыва дыл» эртеминге тургускан ажилчын программаны Россия Федерациязының «Россияның школазы» деп өөредилге-методиктиг бөлүккө, Тыва Республиканың ниити өөредилгезиниң эге школага 1-4 класстарга тыва дыл талазы-биле күрүне стандарттарына дүүштүр 2008 чылда Наталья Чоодуевна Дамбаның тургусканы тыва дыл программазынга болгаш 2013 чылда 3-кү класска Ш.Ч.Сат, Н.Ч.Дамба, Н.М.Ондарнын тургусканы «Тыва дыл» номунга даянып тургускан. Бо ажилчын программа эге школаның Федералдыг күрүне стандарттарының сорулгаларын чедип алырынче угланган.

Өөредиглиг план дараазында методиктиг сумелерниң дузазы-биле ажыглаттынмышаан, уругларның шижээдиң алган билиглерин, мергежилдерин, чанчылдарын тыва дыл программазының негелделеринге дүүштүр эге класс башкыларына А.А.Алдын-оолдуң «Диктантылар болгаш эдертиглер чыындызы»-биле хынаарын сумелеп турар. Тыва Республиканың ниити өөредилгезиниң национал девискээр кезээ 3-кү класс өөреникчилериниң ниити сайзыралынче, оларның билииниң практиктиг болурунче угланмышаан программаны тургузарда эртемнииниң, дараалашкаанының, көргүзүглүүнүн болгаш коммуникативтиг принциптерге даянып база уругларның назы-харын барымдаалап тургаш, тургускан.

3-ку класска Ш.Ч.Сат, Н.Ч.Дамба, Н.М.Ондарнын «Тыва дыл» номун 2013 чылда Тыва Республиканын ооредилге, эртем болгаш аныяктар поликазынын яамызы деткээн.

Ниитизи-биле программа езугаар 3-ку класска неделяда 2 шак, чылда 68 шак кордунген.

Эге класстарга тыва дылды ооредиринин кол **сорулгалары:**

1. Уругларны медреселдиг шын номчуур, бижиир болгаш чугаалааарына ооредири.
2. Оларга торээн дыл талазы- биле эге билиглерни бээри.
3. Уругларыны ном ажыглаарына чанчыктырар болгаш оларнын дылга сонuurгалын, номчулга болгаш бижилге - биле холбаштыр бойдушту, ниитилелдин амыдыралын хайгаараарына ундезилээш, оореникчилерни материалистиг узел – бодал – биле чепсеглээри.
4. Уругларны мораль болгаш эстетика талазы – биле кижизидери.

5. Ооренип турар чуулдерни сайгарып, болуктеп, деннеп, туннеп билиринге, оларнын иштинден кол болгаш чугула чуулдерни тып, тайылбырлаарынга оореникчилерни таныштыраы.

3-ку класска “Тыва дыл” эртемин шингээттингенинин түңнелдери:

Бот-тускайлан түннелдер:

Оореникчилернин ооренип алган турар билиглери:

- Тыва дылды боданырынын болгаш чон аразында харылзажырынын эн-не кол херексели деп медереп билири.

- ооредилгенин чедишкинниг болурунун чылдагаанын тып билири;

- Тыва дылды билири дээрге-ле национал культуранын чоргааралы болур.

- Кижилернин угаан-бодалын болгаш сагыш-сетклин илередир дылдын ангы-ангы хевирлерин сайзырадып билири

- Чоннун аас-чугаазынын аялгаларынче кичээнгей салып билири.

- Тыва дылга сонuurгалы бедип, ону хандыр ооренири болур.

- Аас болгаш бижимел чугаага дылды кайы хире билирин боду хынап билири болур.

- ооредилгеже, эртем – билигже чуткулдуу;

оореникчилерге хевирлеттинер билиглер:

- Торээн дылын камнап билир болгаш оон сайзыраарынга бодунун улуг-хуузун кириштирип турарын медереп билири.

- Тыва дылды эстетиктиг овор-хевирнин кижизиттинеринге, кижилер аразында харылзаанын дозу кылдыр шилип алыры болур.

Эртемниинин түннелдери

Оореникчилернин ооренип алган турар билиглери:

- Шын бижилгезин ооренип алганы состерлиг45-50 хире состуг созуглелди чараш хол ужуу-биле чазыг чокка дужуруп азы адап бээрге бижири, анаа херек таварылгаларда улуг секти, айтырыг болгаш кыйгырыг демдектерин шын салыры.

- Фонетиктиг сайгарылганы кылыры: состерни слогтарга чарары, ажык болгаш ажык эвес уннери ылгап, состерде уннерни болгаш ужуктерни шын тодарадып билири;

- Состерни тургузуг талазы-биле сайгарып билири (дазыл, чогаадылга, оскертилге кожумактарын ылгаар).

- Чугаа кезектерин болгаш оларнын грамматиктиг демдектерин (чуве адынын санын, падежин, кылыг созунун уелерин) билири;

- Домакта состернин аразында харылзаазын тургузар, оларны сос каттыжышкыннарынга чарар

- Домактарнын бодуун синтаксистиг сайгарылгазын кылыр: чугаалаар сорулгазынын аайы-биле оларнын янзызын тодарадыр, чугула болгаш ийиги чергенин кежигуннерин ангылаар, оларнын аразында харылзаазын айтырыглар дузазы-биле тургузар.

- Коллективтии – биле тургускан план езугаар 45-50 хире состуг эдертиг болгаш чогаадыг бижиир.

Оореникчилернин ооренип алыр аргалары.

- Тыва дылда синоним, антонимнерни состерни деннеп тургаш тып билири;
- Бердинген состун долу фонетиктиг сайгарылгазын кылып билири;
- Бодунун кылган ажылын долузу-биле хынап, бодунга демдекти шын салып билири;
- Чогаадыг бижип тургаш бодунун узел-бодалын долузу- биле бодунун состери- биле аас болгаш бижимел хевирге дамчыдып билири;

- Домакта состернин аразында харылзаазын тып, оларны сос каттыжышкыннарынга чарып билири;

- Домактын синтаксистиг сайгарылгазын кылып билири;
 - Чугаа кезектерин тып, ангылап билири;
 - Орфографтыг частырыг туруп болур черни сос иштинден тып билири;
- Чогаадыкчы ажылдар.

Оореникчилернин ооренип алган турар билиглери:

- План езугаар созуглелди тургузуп билири;
- Бердинген чуруктарга чогаадыгларны тургузуп чогаадып билири;
- Даалгаларлыг мергежилгелерни шын, медреселдиг кылып билири;
- Тыва дыл кичээлдеринде билиглерин херек кырында чогаадыкчы ажыл уезинде, бодалдарын илередирде, аас болгаш бижимел чугаа уезинде ажыглап билири;

оореникчилернин ооренип алыр аргалары:

- Бодунун чогаадыынга чурук чуруп билири;
- Дылдын дурумнерин ажыглап тургаш бодунуё бодалдарын илередип билири;
- Домактарда кылган частырыгларны тып, эдип билири.
- Эгезин берген чугааны улаштыр чогаадып билири;

Эртем-биле харылзаалыг бугу талалыг кылдыныгларынын туннелдери

Башкарылгалыг (Регулятивтиг)

Оореникчилернин ооренип алган турар билиглери:

- Кичээлдe кандыг сорулга салдынганын билген турар.
- Кичээлдин сорулгаларынга хамаарыштыр бодунун кылыр ужурлуг ажылдарын планнап алыры.
- Бодалгалар бодаарда кандыг аргалар ажыглаарын медеpелдиг шилип алыр ужурлуг.
- ооредилге уезинде берген даалгаларны дес-дараалаштыр база алгоритм езугаар кылып билир ужурлуг.
- Бодунун болгаш эжинин орфографтыг болгаш бижик демдектеринге кылган частырыгларын база боду бодун хынап билир ужурлуг.

оореникчилернин ооренип алыр аргалары:

- Башкы-биле демниг ажылдажыышкын уезинде бердинген темага чаа сорулгаларны салып билири;
- Кылган ажылдарынга болгаш ажыл уезинде бот хыналданы шын кылып турарын сайгарып, шинчилеп билири;
- Бодунун ажылын планнап билири;

Ооредиглиг

оореникчилернин ооренип алган турар билиглери:

- ооредилгеге херек билиглерни энциклопедияларны, словарьларыны, справочниктерни, ооредилге номнарын, Интернетти ажыглап тургаш тып билири;
- Тыва дылда схемаларны, модельдерни, демдектерни ажыглап билири;
- Белен таблица, схемаларны, созуглелдерни долдуруп билири;
- Дылда уннерни, ужуктерни, состун кезектерин, домак кежигуннерин, бодуун домактарны тып, анализтеп, сайгарып, деннеп, болуктеп билири;
- План езугаар ооренген материалды болуктеп, туннеп билири;
- Номчаан созуглелдеринден кол утка илередип турар домактарны тып билири;
- Состерде орфограммаларны тып билири;

Оореникчилернин ооренип алыр аргалары:

- Херек билиглерни библиотекалардан, ооредиглиг литературадан болгаш Интернеттен тып билири;
- Медеpелдиг болгаш хостуг аас болгаш бижимел чугааны тургузуп билири;
- Логиктиг угаап боданыышкынын аас болгаш бижимел чугаага шын тургузуп билири;
- Алган медээлерни критиктиг унелеп билири;

Харылзажылганын туннелдери (Коммуникативтиг)

Оореникчилернин ооренип алган турар билиглери:

- Чугаанын диалог хевирин билири.
- Эжи-биле ажылдап тургаш кайы арга шын дээрзин эжинин узел-бодалы-биле деннештирип тургаш ниити туннел ундуруп шыдаар ужурдуг.
- Оореникчилер аразында сумележип тургаш ниити туннеди ундуруптери
- Бодунун узел-бодалын илередип билири.
- Билдинмес чуул бар болза катап айтырып тургаш билип алыр аргалыг.
- Бот-боттарынын аразында хынажып база кошкак ооренир эштеринге дуза кадып шыдаар ужурлуг.

Оореникчилернин ооренип алыр аргалары:

- Салып алган сорулгаларын чедип алырда оске кижилернин узел – бодалдарын база дыннап, унелеп билири;
- Уруглар боттарынын аразында дузалажып тургаш бот-боттарынын аразында хыналданы шын чорудуп билири;
- Аас чугаага ооренип алган билиглерин шын ажыглап билири;
- Эжинге дамчыдар херек медээни долуг болгаш дес-дараалашкак кылдыр дамчыдып билири;

Тыва дылда чыл тончузунде оореникчилернин билип алган турар ужурлуг билиглери.

Оореникчилернин ооренип алган турар билиглери:

- Тыва дылды боданырынын болгаш чон аразында харылзажырынын эн-не кол херексели деп медресеп билири.
- Ооредилгенин чедиишкинниг болурунун чылдагаанын тып билири;
- Состун тургузуу: дазыл, чогаадылга оскертилге кожумактары;
- Чугаа кезектери: чуве ады, демдек ады, кылыг созу, эдеринчилер;
- Домак кежигуннери: чугула болгаш ийиги чергенин кежигуннери.
- Коллективтии – биле тургускан план езугаар 45-50 хире состуг эдертиг болгаш чогаадыг бижиир.
- Тыва дыл кичээлдеринде билиглерин херек кырында чогаадыкчы ажыл узинде, бодалдарын илередирде, аас болгаш бижимел чугаа узинде ажыглап билири;
- Ооредилге узинде берген даалгаларны дес-дараалаштыр база алгоритм езугаар кылып билир ужурлуг.
- ооредилгеге херек билиглерни энциклопедияларны, словарьларыны, справочниктерни, ооредилге номнарын, Интернетти ажыглап тургаш тып билири;
- Эжи-биле ажылдап тургаш кайы арга шын дээрзин эжинин узел-бодалы-биле деннештирип тургаш ниити туннел ундуруп шыдаар ужурдуг.

Оореникчилернин ооренип алыр аргалары:

- Чугаа кезектерин тып, ангылап билири; - Орфографтыг частырыг туруп болур черни сос иштинден тып билири;

- Торээн дылын камнап билир болгаш оон сайзыраарынга бодунун улуг-хуузун кириштирип турарын медресеп билип, эстетиктиг омур-хевирнин кижизиттинеринге, кижилер аразында харылзаанын дозу кылдыр шилип алыры болур.

- Дылдын дурумнерин ажыглап тургаш бодунун бодалдарын илередип билири;

- Медреселдиг болгаш хостуг аас болгаш бижимел чугааны тургузуп билири;

Өөреникчилернин билиглеринге, мергежилдеринге болгашчаңчылдарынга кол негелделер.

Оореникчилер эге школаны дооскаш, дараазында билиглерни шингээдип алган турар: ооренип эрткен чугаа кезектери болгаш оларнын ылгавыр демдектери, домактын чугула болгаш ийиги чергенин кежигуннери, чангыс аймак кежигуннерлиг домактар, состун тургузуу.

Өөреникчилернин чедип алган турар мергежилдери:

Ооренип эрткен орфограммалар болгаш пунктуаграммалыг (падеж кожумактары, укталган демдек аттарынын чогаадылга кожумактары, кылыг созунун уе кожумактары, эвилел чок база ынчалза-даа, а, болгаш эвилелдерлиг) чангыс аймак кежигуннерге бижик демдектери.);

60-70 хире состуг созуглелди чазы чок, шын, чараштыр дужуруп бижиир болгаш адап бээрге, бижиир;

Оожум, аяк, дидим, каът дээн чергелиг состернин фонетика-графиктиг сайгарылгазы;

Сос тургузуунун сайгарылгазы: дазыл, чогаадылга кождаа, оскертилге кождаа

Чугаа кезектеринин талазы-биле сайгарары: чуве аттарынын санын, падежин, сан адынын болуктерин, арыннын ат оруннарынын, санын, кылыг состеринин санын, арнын, уезин тодарадыр;

Ооренген чугаа кезектерин харылзаалыг чугаага ажыглаар;

Домактар тургузарда чоок болгаш удурланышкак уткалыг чуве аттарын, демдек аттарын, кылыг состерин таарыштыр шилиир;

Домактарнын эн бодун сайгарылгазын кылыр, оларнын чугаалаар сорулгазынын аайы-биле янзыларын, чугула болгаш ийиги чергенин кежигуннерин тодарадыр, домакта состернин аразында харылзаазын айтырыглар дузазы-биле илергейлээр;

Хууда тургустунган план ёзугаар 80-90 хире состуг созуглелдин эдertiин, солун таварылга, хайгааралдар болгаш экскурсия дугайында улуг эвес чечен чугаа бижиир,

харылзажырынын дурмнеринге дууштур дилегни, четтиргенин, буруузун билингенин, чалалганы, байыр чедириишкинин, чопшээрешпезин илередир.

Тематиктиг планнаашкын

№ п/п	Программанын материалы	шагы	Хыналда ажылдар шагы
1	Катаптаашкын	7	
2	Уннер болгаш ужуктер	11	
3	Состер. Состун тургузуу	10	
4	Чугаа кезектери	24	
5	Домак	12	
6	Чыл тончузунде катаптаашкын	4	
Ниити туну		68	

**Календарь-тематиктиг планнаашкын
(неделяда 2 шак)**

№	Кичээлдин темазы	шагы	Эрттирер хуннери	
			План-биле	Факт.
Катаптаашкын – 7 ш				
1.	Домак. Домактын чугула кежигуннери.	1	5.09	
2.	Уннер болгаш ужуктер.	1	8.09	
3	Кым? Чуу? деп айтырыгларга харыылаттынар состер	1	12.09	
4	Канчап тур? деп айтырыгга харыылаттынар состер	1	15.09	
5	Хуу аттарга улуг ужуктер	1	19.09	
6	Чыл эгезинде катаптаашкынга хыналда ажыл	1	22.09	
7	Частырыг-биле ажыл Кандыг? деп айтырыгга харыылаттынар состер	1	26.09	
8	Уннер болгаш ужуктер	1	29.09	
9	Ажык уннер	1	3.10	
10	Кыска болгаш узун ажык уннер	1	6.10	
11	Өк-биле адаар ажык уннер	1	10.10	
12	Кадыг (ь) болгаш чымчак (ь) демдектерлиг состер	1	13.10	
13	Е, ё, ю, я деп ужуктерлиг состер	1	17.10	
14	Ажык эвес уннер	1	20.10	
15	«Уннер болгаш ужуктер» деп темага хыналда ажыл. Диктант.	1	24.10	
16	Частырыглар-биле ажыл Сос иштинге ажык эвес уннернин ужуктерин шын бижири	1	27.10	
17	Чугаа сайзырадылгазы Эдертиг «Мергеннин боргу»	1	7.11	

18	Эгезинде п болгаш б бижиир сөстөр	1	10.11	
Сөстөр –8 ш.				
19	Состун тургузуу. Чогаадылга кожумак-ры Өскертилге кожумак-ры	1	14.11	
20	Чангыс дазылдыг сөстөр	1	17.11	
21	Тып, тик, төк, тырт, теп,тут деп сөстөрни кожумактар немежирге, шын бижири	1	21.11	
22	Дужуруп бижилге ажылы. Частырыглар-биле ажыл	1	24.11	
23	-дыр (-дир, -дур ...) деп аартынчыларны шын бижири	1	28.11	
24	Дефистеп бижиир нарын сөстөр	1	1.12	
25	«Сөстөр. Состун тургузуу» деп темага хыналда ажыл Диктант.	1	5.12	
26	Частырыг-биле ажыл.	1	8.12	
Чугаа кезектери - 25 ш.				
27	Ниити билиглер	1	12.12	
28	Чуве ады	1	15.12	
29	Чуве аттарынын саннарга өскерлири	1	19.12	
30	Чуве аттарынын падежтерге өскерлири	1	22.12	
31	Чуве аттарынын падежтерге өскерлири	1	26.12	
32	Хуу аттарны шын бижири	1	29.12	
33	«Чуве ады» деп темага хыналда ажыл Диктант	1	9.01	
34	Частырыг-биле ажыл. Катаптаашкын	1	12.01	
35	Демдек ады	1	16.01	
36	Демдек ады	1	19.01	
37	Демдек аттарынын кожумактары	1	23.01	
38	Сан ады	1	26.-01	
39	Тун болгаш дугаар сан аттары	1	30.01	
40	Нарын сан аттары	1	2.02	
41	Эдеренчилер	1	6.02	
42	Кылыг сөзү	1	9.02	

43	Кылыг созунун чуве ады-биле холбаазы	1	13.02	
44	Кылыг созунун уелерге оскерлири. Амгы уе, эрткен уе, келир уе.	1	16.02	
45	«Демдек ады» деп темага хыналда ажыл. Диктант.	1	20.02	
46	Частырыглар-биле ажыл. Катаптаашкын	1	27.02	
47	Кылыг сөз-ң болур,болбас хевирлери	1	1.03	
48	Медээ, айтырыг, кыйгырыг домактары	1	5.03	
49	«Кылыг созу» деп темага хыналда ажыл. Диктант	1	12.03	
50	Частырыг-биле ажыл. Диалог.	1	15.03	
51	Дужуруп бижилге ажылы. Частырыглар-биле ажыл	1	19.03	
Домак (10)				
52	Домак дугайында ниити билиг	1	22.03	
53	Домактын кежигуннери.	1	9.04	
54	Домактын кежигуннери.	1	12.04	
55	Домактын чугула кежигуннери	1	16.04	
56	Ийиги чергенин кежигуннери	1	19.04	
57	Ийиги чергенин кежигуннери	1	23.04	
58	Домакта санай адаан состернин аразынга биче сек	1	26.04	
59	Домакта состернин харылзаазы	1	30.04	
60	Созуглел	1	3.05	
61	«Домак» деп темага хыналда ажыл. Диктант.	1	7.05	
Чыл дургузунда ооренгенин катаптаары (7)				
62	Частырыг-биле ажыл. Уннер болгаш ужуктер. Слог	1	10.05	
63	Чугаа кезектери	1	14.05	
64	Домактын чугула кежигуннери	1	17.05	
65	Состернин тургузуу	1	21.05	

66	Туннел ажыл. Диктант	1	24.05	
67	Катаптаашкын	1	28.05	
68	Катаптаашкын	1	30.05	